

SZABADSÁG ÉS TULAJDON

LUDWIG VON MISES

LUDWIG VON MISES

Szabadság és tulajdon

Fordította: Táborszki Bálint

I.

A tizennyolcadik század végén a szabadságnak két különböző felfogása uralkodott; mindkettő más, mint amit ma értünk a szabadság fogalma alatt.

Az első e felfogások közül tisztán akadémiai volt, amely semmilyen formában nem befolyásolta a politikai ügyek lebonyolítását. Ez az ősi szerzők könyveiből származtatott eszme volt, mely iratok tanulmányozása volt az akkori felsőfokú oktatás lényege. E görög és római írók szemében a szabadság nem olyasmi volt, amelyet minden ember számára biztosítani kell. Amit a görögök demokráciának neveznek, az - napjaink terminológiájának fényében - nem az, amit Lincoln a nép általi kormányzatnak nevezett, hanem oligarchia, a teljes jogú polgárok szuverenitása egy olyan közösségben, melynek tömegei metoikoszok vagy rabszolgák voltak. A filozófusok, történészek és orátorok nem tekintettek erre a Krisztus előtt négy évszázaddal létező korlátozott szabadságra úgy, mint egy gyakorlati alkotmányos intézményre. Számukra a visszaszerezhetetlen, elveszített múlt egy jellegzetessége volt. Gyászolták eme aranykor elmúltát, de nem ismertek semmiféle módszert a visszatéréshez.

A szabadság második felfogása semmivel sem volt kevésbé oligarchikus, noha nem irodalmi visszatekintések ihlették. Ez a földdel bíró arisztokrácia és néhány esetben a városi nemesek törekvése volt privilégiumaik megtartására a királyi abszolútizmus előmenetelével

ELLENPROPAGANDA

A személyes és politikai szabadság tudástára

szemben. A kontinentális Európa legtöbb területén a fejedelmek győzedelmeskedtek e konfliktusokban. Kizárólag Angliában és Hollandiában győzedelmeskedett a dzsentri és a városi nemesség a dinasztiák ellen. De amit győzelmükkel elnyertek, az nem szabadság volt mindenki számára, csupán szabadság egy elit, a nép egy kisebbsége számára.

Ne ítéljük el, ne tartsuk álszentnek azokat, akik ezekben a korokban dicsőítették a szabadságot, miközben fenntartották a tömegek jogi fogyatékosságait, beleértve a jobbágyságot és a rabszolgaságot. Olyan problémával találták szembe magukat, amelyre nem ismertek kielégítő megoldást. Túl szűk volt a termelés hagyományos rendszere a növekvő népesség számára. Egyre növekedett azoknak a száma, akiknek – a mezőgazdaság és kézművesség pre-kapitalista módszerei miatt – a szó teljes értelmében nem maradt hely. Ezek a létszám feletti éhező koldusok voltak. Veszélyeztették a társadalom létező rendjének fennmaradását, és igen hosszú ideig senki nem tudott másik rendre, más berendezkedésre gondolni, amely etethetné ezeket a szerencsétlen nyomorultakat. Szóba sem jöhetett, hogy teljes polgári jogokat adjanak nekik, mint ahogy az sem, hogy részesedést adjanak nekik az állam vezetésének irányításában. Az egyetlen megoldás, amelyet az uralkodók ismertek, a nyomorgók elhallgattatása volt erőszak használatával.

II.

A termelés pre-kapitalista rendszere korlátozott volt. Történelmi alapját a katonai hódítás adta. A győzedelmeskedő királyok paladinjaiknak adományozták a földet. Ezek az arisztokraták lordok voltak, szó szerinti értelemben, mivel nem függtek a vásárló vagy a vásárlástól tartózkodó fogyasztók pártfogásától. Másrészt ők maguk

voltak a feldolgozó iparok legfőbb fogyasztói, melyeket a céhrendszer alatt egy korporatív sémába szerveztek. Ez a rendszer ellenezte az innovációt. Megtiltotta a termelés hagyományos módszereitől való eltérést. Korlátozott volt a munkahelyek száma mind a mezőgazdaságban, mind a művészetekben és a kézművesiparban. Ilyen környezetben a tömegeknek rá kellett ébredniük arra, hogy – Malthus szavaival élve: „nincs számukra hely a természet hatalmas lakomaasztalánál”, illetve hogy „a természet így szól hozzájuk: eredjetek!” Néhány kitaszított azonban ennek ellenére túlélte, utódot nemzett és reménytelenül tovább és tovább növelte a nyomorgók számát.

Aztán eljött a kapitalizmus. Gyakran abban látni a kapitalizmus által elhozott radikális fejlődést, hogy a kézművesboltok primitív és kevésbé hatékony termelési módszereiket gépi gyárakra cserélték. Ez egy igen felszínes szemléletmód. A kapitalizmus karakterisztikus jellemzője – amely elkülöníti azt a termelés pre-kapitalista módszereitől – az értékesítés új alapelve volt. A kapitalizmus nem csupán tömegtermelés, hanem tömegtermelés a tömegek igényeinek kielégítéséért. A régi szép napok művészei és kézművesei szinte kivétel nélkül a tehetősek vágyait lesték. A gyárak azonban a tömegek számára gyártanak olcsó árucikkekkel. A legelső gyárak mindegyikét arra tervezték, hogy a tömegeket szolgálják – ugyanazt a réteget, ami a gyárakban dolgozik. Ezek az üzemek vagy közvetlenül, vagy közvetve – exportálással, majd külföldi étel és nyersanyag biztosításával – ellátták a tömegeket. Az értékesítés új alapelve éppúgy jellemvonása volt a korai kapitalizmusnak, mint napjaink kapitalizmusának. Maguk a munkavállalók a fogyasztók, akik az összes előállított termék legnagyobb részét fogyasztják. Ők a szuverén vásárlók, akiknek „mindig igaza van.” Vásárlásuk vagy vásárlásuktól való tartózkodásuk határozza meg, mit termeljenek, milyen mennyiségben és milyen minőségben. Azzal, hogy megvásárolják, ami a leginkább kedvükre való, bizonyos vállalatoknak hasznot és növekedést hoznak, míg mások

pénzt veszítenek és összezsugorodnak. Tehát ők azok, akik folyamatosan olyan üzletemberek irányítása alá mozdítják a termelési tényezőket, akik a legsikeresebben elégítik ki kívánságaikat. A kapitalizmusban a termelési tényezők magántulajdonlása egy társadalmi funkció. A vállalkozók, a tőkések és a földbirtokosok nem többek a vásárlók megbízottjainál, e megbízás pedig visszavonható. A meggazdagodáshoz nem elég a tőke egyszeri megtakarítása és felhalmozása. Újra és újra be kell fektetni azt annak mentén, ami a leginkább teljesíti a vásárlók kívánságait. A piaci folyamat egy minden nap megismétlődő népszavazás, amely kérlelhetetlenül kitzsítja a haszonszerző emberek soraiból azokat, akik nem a közösség parancsai szerint alkalmazzák a tulajdonukat. A vállalatok – a jelenkori kormányok és az összes önjelölt értelmiségi megszállott gyűlöletének célpontjai – csak azért válhattak méretessé és maradhatnak azok, mert a tömegekért dolgoznak. A gyárak, amelyek néhány ember luxuskívánalmait törekednek ellátni, sosem nőnek nagyra. A tizenkilencedik század történészeinek és politikusainak nagy hibája abban rejlik, hogy nem vették észre, hogy a munkások voltak az ipari termékek fő fogyasztói. Szerintük a bérkereső olyasvalaki volt, kinek erőfeszítései kizárólag egy élősködő, kényelmeskedő osztály számára teremtettek hasznot. Az a téveszme vezérelte őket, miszerint a gyárak károsították a fizikai munkások tömegeit. Ha bármi figyelmet fordítottak volna a statisztikákra, könnyen felfedezhették volna véleményük hibás mivoltát. A csecsemőhalandóság csökkent, az átlagos élettartam meghosszabbodott, a népesség megsokszorozódott és az átlagember akkora kényelmet élvezhetett, amiről a régebbi korok legtehetősebbjei sem álmodhattak.

Azonban a tömegek e példátlan meggazdagodása csupán az Ipari Forradalom mellékterméke volt. Legnagyobb vívmánya a gazdasági felsőbbrendűség kiterjesztése volt a földtulajdonosokról a teljes lakosságra. Az átlagember megszűnt szolgának lenni, akit a gazdagok asztaláról lehulló falatokkal kellett kielégíteni. A pre-kapitalista

korszakra jellemző három alantas kaszt – a rabszolgák, a jobbágyok és azok, akiket az egyházi és a tudományos írók, illetve a tizenhatodik századtól a tizenkilencedik századig a brit törvényhozás szegényeknek nevezett – eltűnt. Leszármazottjaik ebben az új üzleti berendezkedésben nem csupán szabad munkások, hanem fogyasztók is lettek. Ezt a radikális változást tükrözi a hangsúly, amit a vállalatok a piacra fektettek. Amire az üzletnek szüksége van, azok mindenekelőtt piacok; aztán pedig piacok. Ez volt a kapitalista vállalkozás jelszava. Piacok, ami pártfogókat, vásárlókat, fogyasztókat jelent. A kapitalizmusban kizárólag egy út vezet a vagyonhoz: jobban és olcsóbban szolgálni a fogyasztókat, mint mások.

Az üzleten és a gyáron belül a tulajdonos – vagy a vállalatok esetén a részvényesek képviselője: az elnök – a főnök. De ez a hatalom csupán látszólagos és feltételes; a fogyasztók felsőbbrendűségének van alávetve. A fogyasztó a király, a valódi főnök, a gyártónak pedig befellegzett, ha nem múlja felül versenytársait a fogyasztók szolgálatában.

Ez a hatalmas gazdasági átalakulás volt az, ami megváltoztatta a teljes világot. A politikai hatalmat igen hamar egy kiváltságos kisebbség kezéből az emberekre ruházta. Az ipari választójogot a felnőttek választójoga követte. Az átlagember, akit a piaci folyamatok felruháztak a vállalkozók és tőkések megválasztásának hatalmával, a kormányzat tekintetében is hasonló hatalomra tett szert. Választóvá vált.

Kimagasló közgazdászok – úgy hiszem legelőször Frank A. Fetter – megfigyelték, hogy a piac egy demokrácia, amelyben minden penny szavazójoggal ruház fel. Pontosabb lenne azt mondani, hogy a nép általi, képviseleti kormány csupán törekvés arra, hogy a piaci modell alapján intézzék az alkotmányos ügyeket, de ezt az elgondolást sosem lehet teljesen megvalósítani. A politikai szférában mindig a tömeg

akarata győzedelmeskedik, a kisebbségeknek pedig meg kell hajolnia előtte. A piac a kisebbségeket is szolgálja, mindaddig, amíg számuk nem olyan jelentéktelen, hogy elhanyagolhatóvá válnak. A ruhaipar nem csupán átlagembereknek gyárt ruhát, hanem a testeseknek is, a kiadók pedig nem csupán westerneket és detektívregényeket publikálnak a sokaság számára, hanem a diszkrimináló olvasóknak is nyomtatnak könyveket. Továbbá van egy második fontos különbség. A politikai szférában az egyén vagy egy apró csoport semmilyen módon nem képes ellenszegülni a többség akaratának. Az intellektuális mezőnyben a magántulajdon azonban lehetővé teszi a lázadást. A lázadónak meg kell fizetnie függetlenségének árát; ebben a világegyetemben nincsenek jutalmak, amelyeket áldozat nélkül érhetünk el. De ha az ember hajlandó megfizetni az árát, szabadon eltávolodhat az uralkodó ortodoxiótól vagy új-ortodoxiótól. Hogyan végezték volna a szocialista közvagyonban az olyan eretnekek, mint Kierkegaard, Schopenhauer, Veblen vagy Freud? Esetleg Monet, Courbet, Walt Whitman, Rilke vagy Kafka? Korszakról korszakra, az új ösvények úttörői kizárólag azért voltak képesek dolgozni, mert a magántulajdon lehetővé tette a többség által járt út megvetését. Csupán páran voltak e szakadárok körül gazdaságilag elég függetlenek a kormány és a többség véleményének megtagadásához. De a szabad gazdaság éghajlatában találtak embereket, akik készen álltak támogatni és segíteni őket. Mit tett volna Marx pártfogója, a gyáras Friedrich Engels nélkül?

III.

Azért vall kudarcot a szocialisták gazdasági kapitalizmuskritikája, mert képtelenek felfogni a vásárló szuverenitását a piacgazdaságban. Kizárólag a különböző vállalatok és elképzelések hierarchikus berendezkedését látják, és nem képesek meglátni, hogy a profit

rendszere a fogyasztók szolgálatára kényszeríti a vállalkozásokat. A szakszervezetek úgy kezelik a munkaadókat, mintha kizárólag rosszindulatuk és kapzsiságuk akadályozná meg azokat, akikre "vezetőségként" hivatkoznak, a magasabb bérek kifizetésében. Szűk látókörükből fakadóan nem látnak tovább a gyár ajtajánál. Csatlósaikkal a gazdasági hatalom koncentrációjáról beszélnek, és nem veszik észre, hogy a gazdasági hatalom végső soron a vásárlóközönség kezében van, amelynek hatalmas részét maguk a munkavállalók teszik ki. Az ipari királyságokhoz és hercegségekhez hasonló, alkalmatlan metaforák tisztán tükrözik felfogóképességük elmaradottságát. Túl ostobák, hogy lássák a különbséget a szuverén király vagy herceg között – akit kizárólag egy nagyobb hatalommal bíró hódító foszthat meg uralmától – és egy „csokoládékirály” között, aki elveszíti „királyságát” amint a vásárlók egy másik termelőt választanak. Ez a ferdítés rejlik az összes szocialista terv legalján. Ha a szocialista vezetők bármelyike hot dog árusításból próbált volna megélni, megértene valamit a vásárlók szuverenitásáról. De ők csupán hivatásos forradalmárok voltak, akiknek egyetlen feladata egy polgárháború lángra lobbantása. Lenin álma az volt, hogy a postahivatali modell képére formálja a nemzet teremtő erőfeszítését – hogy olyan berendezkedéssé alakítsa a termelést, ami nem függ a vásárlóktól, mert hiányosságait az adók kényszerrel való begyűjtéséből fedezi. „A teljes társadalom - mondta - egy irodává és egy gyárrá fog válni.”

Nem látta, hogy az iroda és a gyár teljes karaktere megváltozik, ha teljesen egyedül marad a világban, és többé nem adott a lehetőség az embereknek, hogy különböző vállalatok termékei és szolgáltatásai közül válasszanak. Mivel vaksága miatt képtelen volt átlátni a piac és a vásárlók szerepét a kapitalizmusban, nem volt képes különbséget tenni szabadság és szolgaság között. Mivel szemében a munkások kizárólag munkások voltak - nem pedig egyúttal vásárlók is - úgy hitte, hogy a kapitalizmusban rabszolgák voltak, tehát állapotuk nem változik az összes gyár és üzlet államosítása után. A szocializmus a diktátorral

vagy a diktátorok bizottságával helyettesíti a vásárlók szuverenitását. A polgárok gazdasági szuverenitásának eltűnésével elvész a politikai szuverenitásuk is. A fogyasztók általi tervezést teljesen megsemmisítő, egyedülálló előállítási terv alkotmányos megfelelője a pártállam elve, amely megfosztja a polgárokat a közügyek befolyásolásának lehetőségétől. A szabadság nem osztható részekre. Aki nem választhat a konzervek vagy szappanok kínálatából, azt ugyancsak megfosztják a különféle politikai pártok és programok közötti döntés, illetve a köztisztviselők megválasztásának jogától. Többé már nem ember; a legfelsőbb társadalommérnök bábjaává válik. Az eugenika az utódok nemzéséhez való szabadságát is elveszi. Természetesen a szocialista vezetők néhanapján megnyugtatnak minket arról, hogy a diktatórikus zsarnokság csak addig tart, amíg átlépünk a kapitalizmusból és a képviseleti kormányból a szocialista évezredbe, ahol mindenkinek kielégítésre találnak a szükségletei és a kívánságai. Amint a szocialista rezsim „elég biztonságos ahhoz, hogy megkockáztassa a kritikát” – ígéri kedvesen Joan Robinson asszony, a brit neo-cambridge-i iskola előkelő képviselője – „még független filharmonikus közösségek” is engedélyt kapnak a létezésre. Tehát az összes más hitű megsemmisítése fogja elhozni azt, amit a kommunisták szabadságnak neveznek. Ebből a szempontból azt is megérthetjük, mire gondolt egy másik kiemelkedő angol, J.G. Crowther, amikor ezeket a dicsérő szavakat írta az inkvizícióról: „hasznos a tudomány számára, amikor egy felemelkedő osztályt védelmez.” Nyilvánvaló, hogy mindez mit jelent. Nem marad több megsemmisítésre váró más hitű, amikor mindenki alázattal meghajol a diktátor előtt. Caligula, Torquemada és Robespierre egyetértettek volna ezzel a megoldással.

A szocialisták egy jelentéstani forradalom keretein belül átalakították a kifejezések jelentését azok teljes ellentétévé. „Újbeszéljük” szótárában – ahogyan George Orwell nevezte azt – megtalálható az „egypárt alapelvének” fogalma. Etimológiai szempontból a párt szót a part (rész) szóból eredeztették. A testvér

nélküli rész nem különb annak ellentététől: az egésztől; hanem azonos vele. A testvér nélküli párt nem párt, és az egypárt elve valójában a pártnélküliség elve. Az ellenállás minden formájának elnyomása. A szabadság magába foglalja az egyetértés és az ellenzés közötti választás szabadságát. De az Újbeszélben a szabadság a feltétel nélküli beleegyezés kötelességét és az ellenzés szigorú megakadályozását jelenti. A politikai terminológia összes kifejezésének ilyesfajta megfordítása nem csupán az orosz kommunisták, illetve fasiszta és náci tanítványaik nyelvi sajátossága. Ha nem rejtenék el a legfőbb jellemét, sosem győzedelmeskedhetne az a társadalmi rend, amely a magántulajdon eltörlése után megfosztja a fogyasztókat autonómiájuktól és függetlenségüktől, majd ebből következően mindenkit a tervezők bizottságának önkényes parancsa alá hajt. A szocialisták sosem szedték volna rá a szavazókat, ha nyíltan megmondták volna, hogy a végső céljuk, hogy leláncolják őket. A kívülállókhoz intézett beszédükben kötelesek voltak hódolatukat kifejezni a szabadság hagyományos tisztelete előtt.

IV.

A nagy összeesküvés belső köreinek ezoterikus beszélgetései különbek voltak. Ott a beavatottak nem titkolták a szabadságra vonatkozó szándékaikat. Véleményük szerint a szabadság a múlt burzsoá társadalmának egy jó vonása volt, mivel lehetőséget biztosított nekik a rendszerük megkezdésére. De a szocializmus győzelme után nem lesz többé szükség az egyének szabad gondolataira és autonóm cselekvésére. A további változás nem lehet más, mint eltérés az ember által elért szocializmus üdvösségének tökéletes állapotától. Ilyen körülmények között egyszerűen örültség volna megtérni más véleményeket.

A szabadság - mondja a bolsevista - burzsoá elfogultság. Az átlagembernek nincsenek saját gondolatai, nem ír könyveket, nem kel eretnekségre és nem talál fel új termelési módszereket. Csupán élvezni szeretné az életet. Számára haszontalan az értelmiségiek osztályérdeke, akik hivatásos ellenszegülőként és megújítóként tesznek szert bevételükre.

Ennél nagyobb megvetéssel senki nem beszélt az átlagos polgárról. Erről nem is érdemes vitázni. A kérdés nem az, hogy az átlagember hasznot húzhat-e a gondolkodáshoz, a beszédhez és a könyvíráshoz való szabadságból. A kérdés az, hogy profitál-e a lusta rutinember az azoknak biztosított szabadságból, akik értelemben és akaraterőben felülmúlják őt. Az átlagember könnyel vagy akár megvetéssel is tekinthet a jobb emberek ügyleteire. Viszont élvezettel használja azokat a javakat, amelyeket az újítók biztosítottak számára. Nem fogja fel azt, ami a szemében csupán üres szörszálhasogatás. Viszont sietve kaparintja meg az új terméket, amint vállalkozó üzletemberek a gyakorlatba ültetik ezeket az elméleteket és eszméket, hogy kielégítsék az átlagember rejtett kívánságait.

Való igaz, hogy az átlagos értelmű embernek nincs esélye az iparmágnások sorába emelkedni. De a piac által ráruházott gazdasági szuverenitás arra ösztönzi a technológusokat és a vállalatalapítókat, hogy az átlagember által használható formába konvertálják a tudományos kutatás összes vívmányát. Kizárólag azok nem értik meg ezt a tényt, akiknek értelmi horizontja nem terjed tovább a gyár belső elrendezésénél, és akik nem látják, mi motiválja az üzletembereket.

A Szovjet rendszer csodálói újra és újra azt mondják nekünk, hogy a szabadság a nem legfőbb jó. „Nem érdemes rendelkezni vele,” ha a szegénység is benne foglaltatik. Szemükben teljesen jogszerű feláldozni azt a tömegek vagyonosodásáért. Néhány engedetlen individualistát leszámítva, akik képtelenek igazodni az átlagember

életmódjához, minden orosz teljes boldogságban él. Hogy osztoztak-e ebben a boldogságban az ukrán földművesek milliói, akik éhen haltak, a kényszermunkatáborok foglyai vagy a meggyilkolt marxista vezetők, azt eldöntetlenül hagyjuk. Viszont nem szabad elsiklanunk afelett a tény felett, hogy a nyugat szabad társadalmi összehasonlíthatatlanul magasabb életszínvonalat élveztek, mint a kommunista kelet. Rossz üzletet kötöttek az oroszok, amikor a szabadság feladásával akarták megfizetni a jólét árát. Most egyikkel sem rendelkeznek.

V.

A romantikus filozófia azt a téveszmét vallotta, miszerint a történelem korai időszakában az egyén szabad volt, a történelmi fejlődés folyamata pedig megfosztotta őt ettől a primordiális szabadságtól. Jean Jacques Rousseau úgy látta, hogy a természet szabadságot adományozott az ember számára, a társadalom pedig rabigába taszította őt. Az ősi ember valójában mindenkinek ki volt szolgáltatva, aki erősebb volt nála, és képes volt elragadni tőle túlélésének szűkös eszközeit. A természetben semmire sem használható a szabadság kifejezés. A szabadság fogalma minden esetben az emberek közötti társadalmi kapcsolatra vonatkozik. Igaz, hogy a társadalom képtelen megvalósítani az egyén abszolút függetlenségének csalóka koncepcióját. A társadalmon belül mindenki attól függ, amivel mások készek hozzájárulni jólétéhez, cserébe azért, amivel ő járul hozzá mások jólétéhez. A társadalom alapvetően a szolgáltatások kölcsönös cseréje. Mindaddig, amíg az egyének lehetőségében áll a választás, szabadok; ha erőszakkal, vagy az erőszak fenyegetésével kényszerítik őket egy csere feltételeinek elfogadására, függetlenül attól, hogy ők hogyan éreznek iránta, akkor a szabadság hiányától szenvednek. A szolga épp azért nem szabad, mert rabszolgamestere határozza meg a feladatait és a jussát.

Az elnyomás és kényszer társadalmi apparátusával, az állammal kapcsolatban a szabadság kérdésen felül áll. Az állam lényegében a szabadság negációja. Nem több az erőszakhoz vagy az erőszakkal való fenyegetéséhez folyamodásnál az állam iránti engedelmesség kikényszerítése érdekében, akár szeretnék az emberek, akár nem. A kényszer, nem pedig a szabadság az úr ott, ahova az állam fennhatósága elér. Az állam egy szükségszerű intézmény – az eszköz, amely segítségével békésen üzemelhet az együttműködés társadalmi rendszere, a belföldi vagy idegen bűnözők erőszakos cselekedetei általi zavar nélkül. Az állam nem – ahogyan azt néhányan mondják – egy szükséges gonosz; nem gonosz, hanem egy eszköz, az egyetlen eszköz, ami lehetővé teszi a békés emberi együttélést. Viszont az állam a szabadság ellentéte; az állam verés, bebörtönzés, akasztás. Akármit is tegyen, cselekedetét végső soron felfegyverzett tisztek tetteivel támasztja alá. Ha az állam iskolát vagy kórházat üzemeltet, a szükséges pénzt adókon, azaz a polgárokon behajtott fizetésen keresztül szedi be.

Ha figyelembe vesszük a tényt, miszerint – az emberi természetből következően – sem civilizáció, sem béke nem létezhet az erőszakos cselekvés állami apparátusa nélkül, az államot a leghasznosabb emberi intézménynek is nevezhetjük. De változatlanul igaz marad annak a ténye, hogy az állam elnyomás, nem pedig szabadság. A szabadság kizárólag az állam beavatkozásától mentes területeken lelhető. A szabadság minden esetben az államtól való szabadság; az állami beavatkozás korlátozása. A szabadság kizárólag ott diadalmaskodik, ahol a polgároknak lehetőségükben áll kiválasztani az utat, amin haladni kívánnak. A polgárjogok azok a törvények, amelyek pontosan körülhatárolják a területet, amelyen belül az állam ügyeit intéző emberek számára megengedett az egyén cselekvési szabadságának korlátozása.

A végső cél, amelyre az ember az állam létrehozásakor törekszik, a munkamegosztás elvére alapuló társadalmi együttműködés rendszerének biztosítása. Ha az emberek a szocializmus (kommunizmus, tervgazdálkodás) társadalmi rendszerét akarják, a szabadságnak nem marad területe. Minden polgár az állam utasításának alávetettje minden tekintetben. Az állam totális állam; az uralom pedig totalitárius. Egyedül a kormány tervez, és mindenkit arra kényszerít, hogy az ő egyedülálló terve alapján cselekedjen. A piacgazdaságban az egyének szabadon megválaszthatják, miképp szeretnék magukat a társadalmi együttműködés keretébe integrálni. Az egyének spontán cselekvése érvényesül a piaci csere teljes szféráján belül. E rendszeren belül – amelynek a neve laissez-faire, és amelyet Ferdinand Lassalle az éjjeliőr-államnak nevezett – szabadság van, mivel van egy olyan terület, ahol az egyének szabadon tervezhetnek önmaguk számára.

A szocialistáknak be kell ismerniük, hogy a szocialista rendszeren belül semmilyen szabadság nem lehetséges. Ők azonban a szolgálóállapot és a gazdasági szabadság közötti különbségek eltörlésére törekednek, amikor tagadják, hogy az árucikkek és szolgáltatások piaci cseréje bármilyen módon magába foglalná a szabadságot. A szocialista-párti jogászok egy iskolájának szavaival, minden piaci csere „mások szabadsága feletti kényszer.” A szemükben semmi említésre méltó különbség nincs abban, amikor az ember az előljáró által kirótt adót vagy bírságot fizeti, és amikor egy újságért vagy mozijegyért fizet. Az ember mindegyik esetben egy kormányzó hatalom alávetettje. Nem szabad, mivel – mint ahogy azt Hale professzor mondta – az ember szabadsága „a materiális javak használatát korlátozó tényezők hiánya.” Ez azt jelenti, hogy nem vagyok szabad, mert egy asszony, aki – talán férjének, születésnap ajándék gyanánt – egy pulóvert kötött, megakadályozza, hogy én használjam azt. Én magam korlátozom mindenki más szabadságát, mivel ellenzem, hogy használják a fogkefémét. Amikor így cselekszem – e tan szerint – magán kormányzó

hatalmat gyakorlok, ami megegyező az állami kormányzó hatalommal: azzal a hatalommal, amit az állam gyakorol, amikor bebörtönöz valakit.

Ennek az elképesztő tannak a terjesztői azt a következtetést vonják le, hogy sehol nem található szabadság. Állításuk szerint mindaz, amit gazdasági kényszernek neveznek, lényegében nem különbözik a kényszertől, amit a rabszolgatartók gyakoroltak a rabszolgákon. Elutasítják azt, amit magán kormányzó hatalomnak neveznek, de nem tiltakoznak a szabadság eltiprása ellen az állami kormányzó hatalom által. Az állam kezében szeretnék összpontosítani mindazt, amit a szabadság korlátozásának neveznek. Támadják a magántulajdon intézményét és azokat a törvényeket, amelyek – az ő megfogalmazásukban – „készen állnak a tulajdonjogok érvényesítésére – azaz megtagadják a szabadságot azoktól, akik megsértik őket.”

Egy nemzedékkel ezelőtt a háziasszonyok a levest az édesanyjuktól vagy a szakácskönyvből eltanult recept alapján készítették el. Ma sok háziasszony előnyben részesíti, ha konzervlevest vásárol, megmelegíti azt, majd feltálalja családjának. De – ahogyan tanult doktoraink mondják – a konzervcégek korlátozzák a háziasszony szabadságát, mivel amikor fizetséget kérnek a konzervért, akadályt emelnek a háziasszony és a konzerv felhasználása közé. Akik nem részesültek eme előkelő oktatók tanításában, azt mondanák, hogy a konzervterméket a konzervgyár készítette, a termelésben foglalt együttműködés pedig eltörölte a fogyasztó előtt álló legnagyobb akadályt a konzerv megkaparintásában és használatában – nevezetesen a konzerv nemlétét. Egy termék pusztá esszenciája senkit nem elégíthet ki a termék létezése nélkül. De tévednek – mondják a doktorok. A vállalat uralmat gyakorol a háziasszony felett; mértéktelen, koncentrált hatalmával eltiporja az egyéni szabadságot, és a kormány feladata megakadályozni az ilyesfajta felháborító bűncselekményt. A vállalatokat – mondja egy másik e csoportból, a Ford Alapítvány védnöksége alatt álló Berle professzor – állami irányítás alá kell vonni.

ELLENPROPAGANDA

A személyes és politikai szabadság tudástára

Miért vásárolja meg a háziasszony a konzervterméket ahelyett, hogy anyja és nagyanja módszereihez ragaszkodna? Kétségtelenül azért, mert úgy gondolja, hogy előnyösebb számára így cselekedni, mint a hagyományos szokás alapján. Senki nem kényszerítette. Bizonyos embereknek – akiket nagykereskedőknek, reklámozóknak, tőkéseknek, spekulánsoknak és tőzsdei szerencsejátékosoknak nevezünk – az az ötlete támadt, hogy teljesítik háziasszonyok millióinak rejtett kívánságát a konzerviparba történő beruházással. Emellett számtalan további, épp ilyen önző kapitalista él, akik cégek százain keresztül a termékek sokaságát biztosítják a fogyasztók számára. Egy cég minél jobban szolgálja a közösséget, annál több vásárlóra tesz szert, és annál nagyobbra nő. Lépj be az átlagember házába, és meglátod, kiért forog a gép.

Egy szabad országban senkit nem akadályoznak meg, hogy jobban szolgálja a fogyasztókat, mint ahogy eddig szolgálták őket, és ezzel vagyona tegyen szert. Kizárólag elméjére és kitartó munkájára van szüksége. „A modern civilizáció, majdnem minden civilizáció – mondta Edwin Cannan, a kiemelkedő brit közgazdászok hosszú sorának legvégső tagja – azon az elven működik, hogy kellemessé teszi azok dolgát, akik a piac kedvére tesznek, és kellemetlenné azokét, akik képtelenek erre.” Felesleges minden beszéd a gazdasági hatalom koncentrációjáról. Minél nagyobb egy vállalat, annál több embert szolgál, és annál inkább függ a vásárlók, a sokaság, a tömeg kielégítésétől. A piacgazdaságban a vásárlók kezében rejlik a gazdasági hatalom.

A kapitalista vállalkozás nem egyenlő a már megvalósított termelési állapot megőrzésével. A kapitalista vállalkozás sokkal inkább a szüntelen innovációt jelenti, a napról napra ismétlődő próbálkozást a fogyasztó ellátásának javítására újabb, jobb és olcsóbb termékekkel. A termelés minden egyes fázisa csupán átmeneti. Szüntelenül valami olyannal váltják fel a már elért dolgokat, ami jobban szolgálja a

vásárlókat. Következésképpen a kapitalizmusban az elit folyamatos keringését láthatjuk. A legfőbb jellemzője azoknak, akiket iparmágnásoknak neveznek, az új ötletek megalkotásának és gyakorlatba ültetésének a képessége. Legyen akármilyen nagy egy vállalat, abban a pillanatban kárhozatra ítéltetett, amikor képtelen napról napra alkalmazkodni a vásárlók szolgálatának legjobb módszeréhez. A politikusok és a feltörekvő reformerek azonban csupán azt az ipari szerkezetet látják, ami jelenleg létezik. Azt hiszik, hogy elég okosak ahhoz, hogy mai formájukban elragadják a gyárakat a vállalatoktól és a már meghatározott rutinhoz igazodva irányítsák őket. Míg az ambiciózus újonc, a holnap iparmágnása kezei alatt már készülnek az eddig sosem látott dolgok tervei, addig ők csupán a már kikövezett út alapján irányítanak az ügyleteket. Egyetlen ipari innovációt sem találtak fel és ültettek gyakorlatba bürokraták. Ha az ember nem szeretne a stagnálásba zuhanni, szabadon kell hagyni azoknak az ismeretlen embereknek a kezeit, akik találékonyságukkal tovább vezetik az emberiséget az egyre kielégítőbb körülmények útján. Ez a nemzet gazdasági szervezésének legfőbb kulcsa.

A termelés anyagi tényezőinek magántulajdonlása nem korlátozza az összes többi ember szabadságát abban, hogy eldöntsék, mi a legmegfelelőbb a számukra. Épp ellenkezőleg, ez az, ami biztosítja az átlagember felsőbbrendűségét – vásárlói szerepében – a gazdasági ügyletek során. Épp ez készíti a nemzet legvállalkozóbb embereit, hogy képességeiket leginkább kihasználva az emberek szolgálatába álljanak.

VI.

Viszont az ember nem írja le kimerítően a változásokat, amiket a kapitalizmus hozott az átlagember életébe, ha csupán a vásárlói és – az államügyletek tekintetében – szavazói felsőbbrendűségéről, illetve az életszínvonalának példátlan megemelkedéséről ejt szót. Épp ekkora fontossággal bír a tény, hogy a kapitalizmus lehetővé tette a megtakarítást, a tőkeakkumulációt és a befektetést. Összezsugorodott a pre-kapitalista státusz- és kasztársadalomban tátongó szakadék, amely elválasztotta a nincsteleneket és a birtokosokat. A régi korok napszámosainak olyan alacsony volt a fizetése, hogy aligha voltak képesek bármit félrerakni, és ha sikerült is nekik, csak pár érmét tudtak felhalmozni és elrejtteni. A kapitalizmusban szaktudása lehetővé teszi a megtakarítást, bizonyos intézmények pedig lehetővé teszik, hogy vállalatokba fektesse vagyonát. Az amerikai iparok által felhasznált tőke jelentős része a munkavállalók megtakarításainak a párja. A megtakarítások, betétek, biztosítások, kötvények és részvények megszerzésével maguk a bérkeresők is osztalékra illetve hozamra tehetnek szert, ebből következően pedig – a marxista terminológiát használva – ők maguk is kizsákmányolók. Az átlagember közvetlenül érdekelt a vállalatok virágzásában, nem csupán fogyasztói és munkavállalói, hanem befektetői szerepében. A piacgazdaság arra törekszik, hogy egy bizonyos mértékig eltűnjön az egykor éles különbség azok között, akik a termelési eszközök tulajdonosai, és akik nem. De természetesen ez a hajlam csak ott alakulhat ki, ahol a piacgazdaságot nem szabotálja a szociálisnak mondott politika. A jóléti állam, annak bőkezű pénzpolitikájával, hitelexpanziójával és kendőzetlen inflációjával újabb és újabb darabokat szakít ki a nemzet törvényes fizetőeszközével történő kifizetésekből. Az átlagember önjelölt védelmezőit még mindig az az idejétmúlt eszme vezeti, mely szerint előnyös a többség számára az adósnak kedvező politika a hitelezővel szemben. Az, hogy képtelenek felfogni a piacgazdaság

alapvető jellemzőit, testet ölt, amikor nem látják a nyilvánvaló tény - miszerint azok, akiknek megsegítését színelelik, egyben hitelezők is megtakarítói és kötvénytulajdonosi szerepükben.

VII.

A nyugati társadalom filozófiájának megkülönböztető alapelve az individualizmus. Az individualizmus egy olyan szféra megteremtésére törekszik, ahol az egyén szabadon gondolkodhat, választhat és cselekedhet anélkül, hogy korlátozná őt a kényszer és az elnyomás társadalmi apparátusa, az Állam. A nyugati civilizáció összes szellemi és anyagi vívmánya a szabadság ezen eszméjének működéséből fakad.

Az individualizmus és a kapitalizmus tana és politikája, annak gazdasági megvalósulása nem követel apologétákat és propagandistákat. Az eredményei önmagukért beszélnek.

A kapitalizmus és a magántulajdon mellett – minden egyéb megfontolástól eltekintve – annak összehasonlíthatatlanul nagyobb termelési hatékonysága szól. Ez az a hatékonyság, amely lehetővé teszi, hogy a kapitalista vállalatok ellássanak egy sebesen növekvő társadalmat a folyamatosan növekvő életszínvonal mellett. A tömegek ebből következő, fokozatosan növekvő jóléte olyan társadalmi környezetet teremt, ahol a kivételesen áldott egyének szabadon megadhatnak a polgártársaik számára mindent, amit képesek adni. A magántulajdon és a korlátozott állam e társadalmi rendszere az egyetlen rendszer, ami elapasztja mindazok barbárságát, akik rendelkeznek azzal a veleszületett adottsággal, hogy szert tegyenek a személyes kultúrára.

Értelmetlen időtöltés azzal a megállapítással lekicsinyelni a kapitalizmus vívmányait, miszerint vannak dolgok, amik

lényegesebbek az emberiség számára, mint a nagyobb és gyorsabb autók illetve a központi fűtéssel, légkondicionálóval, hűtővel, mosógéppel és televízióval felszerelt otthonok. Kétségtelenül léteznek magasabb és nemesebb törekvések. De épp azért magasabbak és nemesebbek, mert nem érhetők el külső erőfeszítéssel, hanem csakis az egyén saját eltökéltsége és erőfeszítése által. Akik emiatt becsméri a kapitalizmust, igen leegyszerűsített és materialista nézőpontot tanúsítanak, amikor feltételezik, hogy az állam vagy a termelési tevékenységek megszervezése képes megalkotni egy erkölcsi és szellemi kultúrát. Ilyen tekintetben egyvalamit érhetnek el ezek a külső tényezők, ami pedig az olyan anyagi körülmények és olyan környezet megteremtése, amely biztosítja az egyének számára személyes tökéletességük és erkölcsi oktatásuk kimunkálásának lehetőségét. Nem a kapitalizmus hibája, hogy a tömegek előnyben részesítik a bokszmérkőzést Szophoklész Antigonéjénél, a jazz zenét Beethovennél, és a képregényeket a költészetnél. Az viszont biztos, hogy amíg a pre-kapitalista állapotok – melyek mind a mai napig uralkodnak a világ nagy részén – ezeket a jó dolgokat csupán az emberek egy apró kisebbségének teszik elérhetővé, a kapitalizmus hozzáférhetővé teszi őket a tömegek számára.

Akármilyen szögből is vizsgáljuk a kapitalizmust, semmi okunk nincs a régi szép időknek mondott korszak elmúlása miatt lamentálni. Még ennél is kevésbé indokolt a totalitárius utópiák után vágyódni, legyen annak náci vagy szovjet a típusa.

Ma avatjuk fel a Mont Pelerin Társaság kilencedik összejevetelét. Ez illő alkalom megemlékezni arról, hogy az ilyesfajta találkozások, ahol az elhangzó vélemények szemben állnak kortársaink többségének és a kormányok véleményével, kizárólag a szabadság éghajlatában lehetségesek, amely a nyugati civilizáció legbecsesebb jele. Reménykedjünk, hogy a véleményeltéréshez való jog sosem tűnik el.

Kedves olvasónk,

Bármennyire is fontosnak találjuk a szabadság üzenetét és annak elterjesztését Magyarországon, sajnos képtelenek vagyunk tartósan önerőből, a segítséged nélkül csinálni.

Kérjük, támogasd az oldalunkat egy egyszeri összeggel, vagy iratkozz fel egy havonta automatikusan ismétlődő támogatásra [ide kattintva](#).